

STRAHINJA ŽIVAK, čovjek koji živi da svjedoči

SRBI SU IMALI SREBRENICU PRIJE SREBRENICE!

I sam stradalnik, logoraš kome su bošnjački zločinci umorili najmilije, vlastite rane podredio je dokumentovanju opštenacionalnog stradanja, a u toj gotovo usamljениčkoj misiji najbolje je uvidio veličinu srpskog ogrešenja o vlastite žrtve: da nam opet, na našu ravnodušnost, dželati po svom nahodaenju licitiraju i amnestiraju svoj krvavi učinak

razgovarala - MILANA BABIĆ

Ja sam čovjek bez mržnje, bez obzira na ono što sam preživio. Ali činjenica je da Bošnjaci, Hrvati i mi ne možemo više živjeti skupa...

U ZLOGLASNOM ZATVORU 'VIKTOR BUBANJ', MUČILIŠTU KROZ KOJE JE PROŠLO VIŠE OD 5.000 SRBA, ŽIVAK 6. JULA 1993. SAZNAJE DA SU MU OBA SINA UBIJENA!

Ne samo kao saradnik beogradskog Instituta za istraživanje srpskih stradanja u 20. vijeku, Strahinja Živak jedan je od najrevnosnijih zapisničara srpskog stradanja (pored učešća u mnogobrojnim publikacijama o srpskom stradanju objavio je osam knjiga dokumentacione grade). Njegova predanost i posvećenost borbi za istinu iznjedrila je svjedočanstvo o srpskoj golgoti ravno rezultatu tima mladih ljudi. Živaka je rat zadesio u

sarajevskoj bolnici iz koje će kasnije biti prebačen u zloglasni zatvor 'Viktor Bubanj', mučilište kroz koje je prošlo više od pet hiljada Srba. A 6. jula 1993. u logoru saznaje da su mu oba sina ubijena! Prolazi kroz pakao, silazak do dna bića; na granici svjetova jedna misao ga vraća životu, ona da treba da živi i svjedoči. Poslije razmjene i izlaska na srpsku teritoriju kreće u istraživačku misiju nakon koje objavljuje svjedočenja o srpskim stradanjima, a njegove knjige 'Živim da svjedočim' i 'Lo-

gor Čelebići 1992-1994.' su bez premca po nivou savjesnosti i dokumentarnosti u pristupu.

Generalno, Srbi kao da ne vole da slušaju o zločinima, ni onim iz Drugog svjetskog rata, ni o skorašnjim, zašto?

- Kao narod smo inertni prema vlastitim stravičnim stradanjima. Dozvolili smo da nam u Drugom svjetskom ratu zločine popisuje njemački instituti i strane agencije. Tako nam je i Tuđman podmetnuo da je samo 30.000 Srba ubijeno u Jasenovcu.

To je jedna patološka mržnja, od Pavelića do Izetbegovića. U vrijeme Pavelića nešto Srba je i ostalo u Zagrebu, a treba vidjeti koliko ih je sada u Sarajevu

Treba popisivati žrtve, i to ne raditi kao da je statistika, jer je to najsvetiji ljudski posao. Sada smo napisali brošuru izginulih Srba u Hercegovini u toku ovog rata.

Imate li imena mučitelja?

- Imamo.

U vašim knjigama, kao i kod gospodina Zurovca, stradalnici svjedoče da su njihovi mučitelji potomci onih istih mučitelja iz Drugog svjetskog rata, čak navode da su oni sa ponosom isticali svoje porijeklo. Kako to shvatiti?

- To je jedna patološka mržnja od Pavelića do Izetbegovića. U vrijeme Pavelića mislim da je nešto Srba ostalo u Zagrebu, a treba vidjeti koliko ih je sada u Sarajevu ostalo. Izetbegović je počeo rat sa svojom 'Deklaracijom'. Gdje su Srbi u Sarajevu? Nema ih. Ima mrtvih Srba, živih ne.

Koliko ljudi je do sada odgovaralo za zločine nad Srbima u Sarajevu?

- Bilo je nekih presuda, i u Sarajevu i u Hagu, ali o istjerivanju pravde zornije svjedoči želja da od jednog Čace, koji je svašta radio, i koji je ubijen u međusobnom obračunu između Bošnjaka, naprave heroja, malte ne hoće i da naprave mauzolej kao i za Aliju! Ili da Delić, koji je procesuiran u Hagu i osuđen, bude sahranjen kao narodni heroj!!! Ja sam svjedok, kada je doveden Ramiz Delalić Čelo u logor 'Viktor Bubanj' šta je govorio: 'Alija mi je naredio da niko živ ne smije ostati. Nijedan Srbin, majku mu...a sad me optužio. Sve ću reći sudu' (isto svjedoči Dragan Todorović u knjizi D. Zurovca 'Sarajevo tugo moja', op. a.).

Da li je bilo tužbi porodica žrtava protiv takvog veličanja?

- Pisali su neki naši listovi, nešto malo.

Znači li to što odgajaju svoju djecu u mržnji, a mi svoju ne obavještavamo šta smo prošli, da nemamo dovoljno mudrosti kao narod?

- Mi iz istorije nismo ništa naučili. Dobročudan smo narod, i jako naivan. Koga je najviše zasljepila floskula o bratstvu i jedinstvu u komunističkom sistemu, ako ne Srbe! Dozvolili smo da nam mučeničke jame zabetoniraju zarad 'bratstva i jedinstva'. Ta ideja nas je oslijepila da ne vidimo kada treba živu glavu spasiti. Ja sam čovjek bez mržnje, bez obzira na ono što sam preživio. Ali činjenica je da Bošnjaci, Hrvati i mi ne možemo više živjeti skupa. Možemo jedni pored drugih, ali skupa ne, poslije svega što smo prošli.

Neki bošnjački mediji su osporavali broj mrtvih Srba koji je iznio Institut za istraživanja srpskih stradanja u 20. vijeku?

- Greške se dešavaju. Ja sam dao ispravku na 37 grešaka Ivaniševiću (direktor Instituta, op.a.). Evo šta se dešava: čovjeka nema u zatvoru, nema ga na srpskoj teritoriji, posljednji koji ga je vidio, vidio je kako ga odvođe Bošnjaci i mi ga uvedemo kao postradalog. Međutim, desilo se da je uspio da pobjegne nekim Božijim providenjem i stigne do Kalinovika. Dešava se bombardovanje i on strada. Dakle, nije lako utvrditi, ali su greške manjeg obima i ne može se govoriti o manipulaciji mrtvima, kao što to rade Bošnjaci sa Srebrenicom.

Na kakve ste teškoće u pristupu dokumentacionoj građi nailazili?

- Ljudi žure... Popisivanje stradanja i žrtava je naš najveći predstojeći zadatak, kao na-

ZAJEDNIČKA PATNJA GRADA SA 128 ZATVORA I LOGORA ZA SRBE

Sarajevski logori su za Bošnjake još priča koja nema težinu spram ubijedenosti u to da su oni najveće žrtve, i da je RS 'genocidna tvorevina'. Sa ovog aspekta i priče o ubistvima u logoru 'Viktor Bubanj' predstavljaju početak, ili pomak ka priznavanju šta se sve radilo u Sarajevu za vrijeme rata. Paradigmatično je da je ova priča plasirana u 'Oslobodenju', zajedno sa viješću da je Mevlid Jašarević pucao na američku ambasadu u Sarajevu. Dva proizvoda iste ideologije: terorizam i logor za mučenje i ubijanje. Dio priče o sudbini Strahinje Živaka, koja se nalazi u sklopu ovog teksta, data je vjerodostojno, ostale priče i, uopšte, kontekst Sarajeva ratnih dana i razjarenih pripadnika Zelenih beretki, ili Cacinog odreda, date su u više nego ublaženoj verziji. A tekst je završen ovom konstatacijom: 'U vrijeme opsade ovaj se grad ponosio svojim porodičnim životom i suosjećanjem u zajedničkoj patnji'. Grad u kojem je utvrđeno da je imao 128 zatvora i logora, kroz koje je prošlo nekoliko hiljada sarajevskih Srba. U ovaj broj pri tom nisu uključeni privatni logori i privatne javne kuće, stratišta nesrećnih srpskih civila. Antrfile pod naslovom 'Živ sam, hvala Karkinu i Čeli', koji je u stvari izjava advokata Duška Tomića, njegove izjave da se spasio tako što je Karkin poslao Čela da ga zagri – predstavlja pokušaj opravdanja čovjeka koga preživjeli svjedoci iz logora 'Viktor Bubanj' markiraju kao jednog od najokrutnijih mučitelja. (M.B.)

Svjedok sam šta je govorio **Ramiz Delalić Čelo** u logoru Viktor Bubanj: 'Alija mi je naredio da niko živ ne smije ostati, nijedan Srbin...!'

roda. Dosta toga možemo naučiti od Jevreja. Kod nas postoji psihologija: Dosta nam je ovo. Ne smije se cjenkati ni sa vremenom, ni sa parama. Treba sve reći do kraja. Treba dobro materijalno poduprijeti projekat i odraditi ga. Takođe, postoji razlika između dokumenta i proze. Ne može se reći: povelio ljudi, pa ih bacili u rijeku. Mora ići ime žrtve, ime zločinca...

Kako nam nikako ne uspijeva da se izborimo za pravdu?

- Šta da vam kažem... Toliko je naših ljudi otišlo u Hag, i šta smo napravili?! Umjesto da se sakupi 50.000 ljudi u Banjaluci, Trebinju, Istočnom Sarajevu... Da se vodi bunt kao metoda... Ništa. I to je prošlo.

Za Mladića je veliki broj ljudi izašao na ulice svuda po RS?

- Da, Mladić je stvarno bio neko, u trenutku kada je to trebalo biti. On je čovjek koji je u datom trenutku učinio mnogo za srpski narod.

Šta bi mogla sada ostvariti jača medijska kampanja?

- Šta da vam kažem kada smo mi imali izjave logoraša, a određeni državni organi su nam uništili dokumentaciju. Čak su neki ministri pravili od dokumentacione građe svoje knjige i unovčili ih.

Da li govorite o bivšem ministru informisanja Miroslavu Toholju?

- Da. Knjiga bi imala potpuno drugačiju težinu da Toholj nije stavio svoje ime na nju. Sada to ispade njegovo svjedočanstvo, a ne dokumentaciona građa RS.

Kada pišete ili čitate svjedočanstva o stravičnim zločinima nad srpskim narodom, kako spasavate zdrav razum?

- Moj stav je da ne smijemo zaboraviti, ali se ne smijemo svetiti. Moramo poštovati svoje žrtve i pamtiti.

Vidjeli ste raspon čovjeka, od njegove spremnosti da položi život za drugoga ili slobodu, do spremnosti da muči drugog čovjeka i uživa u tome. Kako shvatiti to dokle zao poriv može ići u čovjeku?

- To je neizučena, neshvatljiva patologija. To je znak da nismo daleko odmakli od nekih plemenskih hordi i divljaštva. Ovo vrijeme je ponovo pokazalo koliko zlo mogu da čine neljudi ljudima. I u kolikoj mjeri ljudsko biće, ako takve možemo nazvati ljudima, može da muči, zlostavlja i na koji način da ubija.

U knjizi 'Sarajevo tugo moja' Dušana Zurovca, koja je početkom oktobra predstavljena u Istočnom Sarajevu, u kojoj ste vi učestvovali i kao recenzent i svjedok, prikazano je preko 600 potresnih svjedočanstava. Kakav je bio odziv?

- Bio je veliki odziv. Narod hoće da sazna istinu. Zurovčeva knjiga je jedna od boljih, mnogo znači što ju je pisao čovjek koji je naučni radnik i književnik, čovjek od pera. Takođe, jako je bitno što je bio učesnik rata, i sam prošao logoraško iskustvo, što nije čovjek iz kabineta. Knjiga je plod istraživanja od nekoliko godina i bazirana je na izjavama svjedoka.

Kako shvatiti činjenicu da se još, poslije mnogih suprotnih dokaza, govori o cifri o 7.000 postradalih Bošnjaka u Srebrenici?

- Zamislite, tri puta su bili izbori, i na biračkim spiskovima se javi hiljadu ljudi koji su bili na spisku da su postradali u Srebrenici. Niko ne poriče da je bio zločin, zločin je

zločin. Ali svake godine od sahrane praviti rituale, ružno je reći rituale ali, nažalost, tako je. Donose tijela iz Tuzle, iz Visokog, doline Bosne... To je najbolje potvrdila jedna njihova žena koja nije dala da joj se muž sahrani u Srebrenici, jer nije poginuo tamo već u Tuzli. Ima i tristo ljudi koji su poginuli prije Srebrenice. Treba reći stvarni broj, svakog pojedinačno – bez toga ništa. Jer je istina – istina. Istina mora biti dovedena na pravo mjesto: i sa jedne, i sa druge, i treće strane. Bez toga ne možemo da dovedemo stvari na pravo mjesto, nema nikakvog pomirenja. Onda je to igra.

Čak i državni medijski servis Srbije barata, kao i B92, sa brojem od 7.000 postradalih Bošnjaka?

- Mi zaista doživljavamo Srbiju kao svoju maticu, ali više nacionalnog naboja imaju Srbi na graničnim područjima, koji su više osjetili zlo na svojoj koži i još ga osjećaju. U Srbiji, gdje je većinski narod srpski, ne shvataju šta se kod nas dešava. Ne shvataju da smo mi ovdje izmiješani i da vazda bukimo. Jedino smo sada stvarali ono što od srednjeg vijeka nismo imali, kakvu takvu srpsku samostalnost.

Da li je dovoljno medijski, sa naše strane, plasirana priča o stradanju Srba u Srebrenici?

- Ne znam da li je dovoljno. Mi u Institutu smo napravili spisak od 3.262 srpske žrtve, od Vlasenice, Srebrenice do Bratunca. Imamo imena mrtvih Srba, a 73 odsto ubijenih su bili civili. To je sve bilo prije Srebrenice. Nama se Srebrenica desila prije Srebrenice. Imamo zatim i 6.000 postradalih Srba u Sarajevu. Imamo spisak. Čak smo napravili i brošuru 'Lična karta Srebrenice' i plasirali je preko dnevnih novina. Ali, dnevna štampa je za

AUŠVIC NA MOJMILU

Knjiga 'Sarajevo tugo moja' Dušana Zurovca, predstavlja skup svjedočenja stradanja sarajevskih Srba. Svaka priča liči jedna na drugu, a opet svaka je strašna na svoj način. U knjizi su, do kraja ogoljeno, predstavljene bestijalnosti koje čovjek čovjeku može uraditi. Srbi koji su ostali u Sarajevu, vjerovali su da rata ipak neće biti. Početak rata i blokada Sarajeva donose im strah, izgladnjivanje, zastrašivanje, zatvaranje u stanove, lažne optužbe, da bi, na kraju, došla neminovna hapšenja. Danonoćna batinjanja, mučenja strujom, čupanjem noktiju, silovanja, kasapljenja, spaljivanja mrtvih i živih u kotlovnici u Olimpijskom naselju na Mojmilu, samo su dio opisanih muka. Za optužbu je bilo dovoljno ustanoviti da je neko lice Srbin, ili, kako svjedoči Dragan Todorović: 'Sva nedjela koja su muslimani počinili u Sarajevu pokrivala je samo jedna jedina riječ – četnik'. Ipak, najstrašnije izgledaju opisi beščasća: silovanje djevojčica i tjeranja na blud srodnika. Knjiga je i apel medijima u RS da snime i zabilježe svjedočenja, kao i da se pokrene akcija svjedočanstava širih razmjera.

dnevnu upotrebu. Knjiga je najbolja.

A, kada bi se napravio film u vezi stradanja Srba u Srebrenici i Sarajevu?

- Dobro bi bilo da se napravi, ali ko će ga napraviti? Treba država mnogo više da pomogne, da se pobrine o dokumentaciji. 'Centar za istraživanje zločina' iz Beograda je preimenovan u 'Institut za istraživanje zločina u 20. vijeku'. Ja sam dao sugestiju da ga tako nazovemo i Ivanišević je prihvatio. Treba nešto da naučimo od Jevreja. Treba nam stalno istraživanje i kadar koji je obučen, koji ima motiv i svijest da je to sveti posao. Ne može se zločin istraživati posebno u Srbiji, na Kosovu, u BiH... Treba da se uradi istraživanje zločina nad cjelokupnim srpskim narodom. Mi ne znamo tačno koliko je Srba ubijeno u hercegovačkim jamama: na Bivoljem Brdu, Ržanom dolu, Koričkoj jami ili bačeno u Neretvu. Sada se Institut bavi time, a i Crkva, takode, popisuje

postradale.

Sta eparhija ZHiP sada radi?

- Povodom 70 godina od stradanja Srba u Hercegovini, u Preobraženjskom broju 'Vidoslova' izašli su i tekstovi episkopa Atanasija i Grigorija o hercegovačkim mučenicima. Dat je i Pomenik Srba iz Donje Hercegovine, stradalih u ustaškom zločinu 1941-1945, uz dodatak nevino postradalih Srba iz Mostara, Gacka, Konjica, Ljubinja i okolnih mjesta. I, mislim, da će i u sljedećem broju biti dat spisak mučenika.

Dokle se stiglo sa inicijativom da se održi okrugli sto u Trebinju o hercegovačkim jamama?

- To je veliki projekat. Trebalo bi da se održi, ali treba sve organizovati, neophodna je i materijalna podrška. Mi tek sada popisujemo žrtve iz Drugog svjetskog rata. Treba požuriti dok još ima svjedoka, dokumentovati, napraviti snimke...